Herbjørg Larsen

INNADVENT

Fem Faktor Modellens personlighetstrekk og tilpasningskarakteristikker i livshistorienes hendelser til to sosialt tilbaketrukne personer

Først publisert i Norge i 2023

Copyright © Helse Velvære og Skjønnhet - Herbjørg Larsen 2023

Omslagsdesign: Herbjørg Larsen

Trykk: AIT Grafisk

ISBN: 978-82-303-6299-0

Materialet er vernet etter åndsverkloven. Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarfremstilling bare tillatt når det er hjemlet i lov etter avtale med Kopinor. Henvend deg til forfatteren hvis du ønsker å sitere fra teksten i denne boken. All trykk og viderepublisering kan kun foregå etter forhåndstillatelse. Utnyttelse i strid med dette medfører normalt erstatnings- og straffeansvar. Spørsmål om viderepublisering eller andre ting kan rettes til forfatteren via kontaktskjemaet på hjemmesiden www.identitet.website.

Herbjørg Larsen

INNADVENT

Fem Faktor Modellens personlighetstrekk og tilpasningskarakteristikker i livshistorienes hendelser til to sosialt tilbaketrukne personer

SAMMENDRAG

Sosial tilbaketrekning hos Herbjørg og Asbjørn studeres innenfor en helhetlig personlighetsmodell med både statiske og dynamiske begreper. Kvantitative objektive beskrivelser av personlighetstrekk i Fem Faktor Modellen og tilpasningskarakteristikkene agens, intimitet og generativitet kombineres med kvalitative subjektive beskrivelser av hendelser i livshistoriene deres. Undersøkelsens resultater foreslår en hypotese om at det finnes en personlighetsprofil som er typisk for sosialt tilbaketrukne personer. Lave skårer på nevrotisisme impliserer at det vises lite eller mye følelser i forbindelse med overkontrollert og underkontrollert atferd. Lave skårer på åpenhet impliserer liten forståelse for egne og andres perspektiver. Høye skårer på omgjengelighet impliserer en grunnleggende tillit til andre og sårbarhet for utvikling av mistillit til andre. Høye skårer på samvittighet impliserer overkontrollert og underkontrollert atferd i forbindelse med engstelse når man skal tilpasse seg ulike konvensjoner i samfunnet. Et ambivert trekk på midten av dimensjonen ekstroversjon impliserer ambivalens som viser seg som overkontrollert og underkontrollert atferd når man ikke får utvikle begge sidene av dimensjonen. Resultatene impliserer at psykisk helse er knyttet til utvikling av fasetter innenfor begge sidene av trekkdimensjonene i FFM. Videre at utvikling av sosial tilbaketrekning foregår innenfor en transaksjonsmodell med interaksjoner mellom barnets medfødte personlighetstrekk, temperament som beskjeden, internalisering av negative emosjoner i hendelser som opplevdes traumatisk, omsorgsgiveres overbeskyttende oppdragerstil som innebar lite erfaringer med kommunikasjon og emosjonsregulering. Dette knyttes igjen til tap av vennskap, kommunikasjonsvansker, mistillit, lite omsorg for andre og over- og underkontrollert atferd. Multifinale og ekvifinale handler om hvordan like og forskjellige erfaringer førte til likheter og forskjeller i personlighetsutviklingen innenfor ulike perioder av livene deres. Som barn av tilreisende blant jernbanefolk viste Asbjørn over- og underkontrollert atferd i forbindelse med manglende kommunikasjonskompetanse i møte med andre barn og læreren i bondekulturen de første årene av barneskolen. Som barn av fastboende i bondekulturen hadde Herbjørg kompetansen hun trengte for å kommunisere med andre barn og læreren de første årene av barneskolen. Erfaringer med identitetsdannelsen i ungdomsalderen ble viktigere for personlighetsutviklingen enn erfaringer i andre perioder. Asbjørns tilhørighet til andre barn og læreren, kollegaer som ansatt i jernbanen og et enhetlig samfunn ved Majavatn i ungdomsalderen var knyttet til utvikling av kommunikasjonskompetanse, tillit, omsorgsfullhet og reduksjon av over- og underkontrollert atferd. Herbjørgs erfaringer med manglende tilhørighet til andre barn og læreren, kollegaer på en arbeidsplass og et lite enhetlig samfunn i Åkervik i ungdomsalderen var knyttet til utvikling av kommunikasjonsvansker, mistillit, lite omsorg for andre og overkontrollert og underkontrollert atferd. Betydningen av kommunikasjon viste seg kontinuerlig spesielt i forbindelse med beskjedenhet. I voksen alder viste Asbjørn dårlig selvtillit og engstelse for å snakke da han skulle ta ordet i kommunestyret. I voksen alder viste Herbjørg dårlig selvtillit og engstelse da hun skulle ta ordet i grupper på masterstudiet. I fasen generativitet versus stagnering i voksen alder fortsatte Herbjørg og Asbjørn å forbedre vennskap, kommunikasjon og karriere. Asbjørn kombinerte omsorgsfullhet i rollen som far med produktivitet som politisk leder og stasjonsmester i Grane kommune. Herbjørg kombinerte omsorgsfullhet i rollen som mor med produktivitet i studier om psykologisk utvikling. Ved å fortelle livshistoriene sine bidrar de til at kunnskaper kan benyttes ved behandling og forebygging av sosial tilbaketrekning. De bidrar til at forsoningssekvenser kan gjentas og at kontamineringssekvenser ikke gjentas i andres livshistorier.

INNHOLDSFORTEGNELSE

Sammendrag iv
Forord viii

INNLEDNING 1
Et helhetsperspektiv 9
Ny kunnskap 15
Hensikt 22
Hypoteser 22
Spørsmål 22
Avgrensning 23
Signifikans 24

LITTERATUROVERSIKT 25
Et trekkperspektiv 25
Evolusjon 25
Trekk- og typemodellenes historie 26
Personlighetsdimensjonene og fasetter 27
Personlighetstrekk definert 28
Trekk- og typemodeller 30
Temperament 32
Livshistorien 34
Kjernehendelser 36
Agens- og intimitetstemaer 37
Generativitet 39
Forsoning og kontaminering 41
Emosjonell tone 42
Imagoer 42
Historieformer 43
Strukturell kompleksitet 44

METODE 45
Utvalg 46
Etikk 48
Validitet og reliabilitet 49
Måleinstrumenter og analyseprosedyrer 51

Fem faktor testen 51
Livshistorieintervjuet 53
Koding av tilpasningskarakteristikker 54
Metoder for presentasjon og tolkning av resultater 58

RESULTATER 59
Herbjørg 59
Skårer på Herbjørgs personlighetstrekk 59
Skårer på Herbjørgs tilpasningskarakteristikker; tabell 1 61
Herbjørgs livshistorie 62
Kapittel 1: Barndommen 62
Kapittel 2: Barneskolen 85
Kapittel 3: Ungdomsskolen 113
Kapittel 4: Første kjæresteforhold 125
Kapittel 5: Andre kjæresteforhold 148
Kapittel 6: Singelliv 158
Kapittel 7: Arbeidsledighet 166
Neste kapittel 188
Asbjørn 190
Skårer på Asbjørns personlighetstrekk 190
Skårer på Asbjørns tilpasningskarakteristikker; tabell 2 191
Asbjørns livshistorie 192
Kapittel 1: Storenget gård i Harran, sommeren 1937 192
Kapittel 2: Krigsåran i Stortjønnlia 212
Kapittel 3: Heime på Majavatn 230
Kapittel 4: 1947 – 1950. Skoleår 249
Kapittel 5: Jernbanemann 261
Kapittel 6: Tilbake til Majavatn 279
Sammenligning av Herbjørgs og Asbjørns personlighetsprofiler 295
Sammenligning av Herbjørgs og Asbjørns personlighetstrekk 295
Sammenligning av Herbjørgs og Asbjørns livshistorier 295
Kapittel 1 295
Kapittel 2 313
Kapittel 3 336
Kapittel 4 361
Kapittel 5 371

AVSLUTNING 379
Konklusjoner 379
Oppsummering 379
Implikasjoner med forslag til nye hypoteser og tiltak 401

REFERANSELISTE 414

VEDLEGG 427
Vedlegg 1: Livshistorieintervjuet 427
Vedlegg 2: Intervju om beskjedenhet 431
Vedlegg 3: Big Five Inventory 432
Vedlegg 4: David Hodgsons spørsmål om personlighetspreferanser 434
Vedlegg 5: Generative Behavior Checklist 435
Vedlegg 6: Loyola Generativity Scale 437
Vedlegg 7: Korrelasjonskoeffisienten 438

FORORD

Jeg vil takke de som har gjort det mulig for meg å gjennomføre denne undersøkelsen. Familie, lærere, venner og alle i mine omgivelser som har bidratt til personlighetsutviklingen min. Uten dem ville jeg ikke hatt motivasjonen til å skive denne boken. En takk til moren min Jorunn Sjåvik som lot meg bo på loftet hjemme hos seg i Nord Norge under skrivingen. Hun var også koder 2 sammen med meg under skåringen av livshistorienes hendelser slik at jeg fikk sikret resultatenes reliabilitet og validitet. En takk til Asbjørn Hortman som gav meg selvbiografien sin slik at jeg kunne lese og tolke den. Han svarte også på spørsmål i samtaler, personlighetstester og livshistorieintervjuet. Han ble en god venn av meg og ble savnet etter at han døde i 2017 før forskningsprosjektet var ferdig. Til slutt en takk til filosofer som har delt sine kunnskaper i tidsskrifter, bøker og på internettsiden til «the foley center for the study of lifes». Det gjorde at jeg fant fram til teorier om psykologisk utvikling, sosial tilbaketrekning og forskningsmetoder som var relevant for mitt prosjekt.

Bokens *innledning* presenterer undersøkelsens tema og problemstilling. Det består av undersøkelsens helhetlige utviklingsperspektiv som knytter sosial tilbaketrekning til personlighetstrekk og ulike tilpasningskarakteristikker i livshistorienes hendelser og tolkes ved hjelp av teorier om utvikling. Deretter gir *litteraturoversikten* en beskrivelse av helhetsperspektivets to hoveddeler. For det første gir trekkperspektivet en beskrivelse av trekkenes evolusjon og historie, definisjoner på personlighetstrekk, trekkdimensjonene og deres fasetter, trekk- og typemodeller, sosial tilbaketrekning som en kvalitativ kategori og en kvantitativ skåre på en dimensjon, eller som et medfødt temperament. For det andre beskrives teorien om livshistorien som identitet og livshistoriens ulike komponenter; kjernehendelser, tilpasningskarakteristikkene agens (selvmestring, prestasjoner/ansvar, status, styrking) og intimitet (vennskap/kjærlighet, dialog, omsorg, tilhørighet), generativitet, imagoer, historieformer, emosjonell tone og strukturell kompleksitet. Kapittelet *metode* sier noe om undersøkelsens kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ metode, etiske vurderinger, utvalg med definisjoner på sosial tilbaketrekning, og til slutt analyseprosedyrene som er blitt benyttet ved testing av deltakernes personlighetstrekk og koding av tilpasningskarakteristikker i livshistoriene. *Resultatene* presenterer skårene på deltakernes fem personlighetstrekk, skårene på tilpasningskarakteristikker i tabell 1 og 2, og deretter tolkningen av sammenhengene mellom personlighetstrekk, tilpasningskarakteristikker og sosial tilbaketrekning i livshistorienes hendelser. Til slutt presenteres en sammenligning av deres personlighetsprofiler. *Avslutningen* gir noen konklusjoner som svar på undersøkelsens hypoteser og en oppsummering av sammenligningene av Herbjørgs og Asbjørns kvantitative skårer og kvalitative tolkninger deres av hendelsene i deres livshistorier. Til slutt noen implikasjoner med forslag til nye hypoteser for fremtidig forskning og nye tiltak ved forebygging og behandling av sosial tilbaketrekning.

INNLEDNING

Samfunnet har endret seg fra et kollektivistisk jordbrukssamfunn til et individualistisk bysamfunn. I det tradisjonelle kollektivistiske samfunnet er den innadvendte beskjedne personen mest vanlig. I forbindelse med industrialiseringen og fremveksten av bysamfunnene har det oppstått en ny type personlighet. Historien om hvordan en som ble født på landsbygda, flyttet til byen, ble selger og lærte seg å holde taler og snakke i forsamlinger, er samtidig fortellingen om hvordan det utadvendte idealet ble til (Cain, 2012). Det individualistiske samfunnet blir forbundet med større individuell frihet og hvordan hver enkelt kan få utfolde seg og utvikle evnene sine. I barneoppdragelse stilles det mindre krav til lydighet og man er mer opptatt av at barn skal bli selvstendige, utvikle individualitet og vilje og finne en egen identitet. Ifølge den «amerikanske drømmen» starter man på bunnen av den sosiale stigen og man strever med å klatre oppover (McAdams, 2013). Det handler om det utvalgte folkets skjebne til å vokse og forbedre seg, bevege seg oppover og vestover, fra motgang til fremgang, fra ignoranse og undertrykking til opplysning og frihet. Å leve den amerikanske drømmen har alltid handlet om selvgjort suksess, men like selvfølgelig er det at ikke alle klarer seg. Andre mener derimot at individualismen ikke handler om frihet, men om at familiebåndene blir brutt og at individene blir avhengige av arbeidsgiver for å tjene penger (Marx, 1848). Man har gått fra et samfunn hvor man tilbragte mye tid sammen, til et samfunn hvor man opplever konflikter mellom fellesskap og individualitet, familieliv og karriere (McAdams, 1993). Det moderne samfunnet innebærer også noe upersonlig som gjør at man blir mindre ansvarlige og omsorgsfulle ovenfor hverandre. Samfunnet har endret seg fra å verdsette moral til verdsetting av personligheter (Cain, 2012). Man er blitt opptatt av å gjøre et godt inntrykk samtidig som det er blitt skapt flere former for engstelse som resultat av ikke å passe inn i samfunnet. På den annen side har den individuelle friheten ført til manglende selvkontroll i forhold til bruk av penger og alkohol, seksuell oppførsel, jobb, utdannelse, emosjonsuttrykk, barneoppdragelse, osv. (Baumeister, Heatherton & Tice, 1994). Det moderne samfunnet verdsetter også en innadvendt form for atferd med hypotetisk deduktiv tenkning som handler om en selvstendig form for tenkning som kreves for å oppnå prestasjoner innenfor forskjellige fag som matematikk og grammatikk (Piaget, 1932: 1970). I følge Turiel (1998) fører dette til individuelle forskjeller i samfunnet med en elite på den ene ytterkanten, og andre som viser psykiske vansker og kriminell atferd på den andre siden. Eysenck (1967) diagnostiserte personer som skåret høyt på både introversjon og nevrotisisme som dystymikere med angst, depresjon, fobi og tvangsnevroser, og andre personer som skåret høyt på ekstroversjon og nevrotisisme som antisosiale med kriminalitet og psykopati. Blant barn skilles det i dag mellom dem som viser internaliserte vansker med engstelse og depresjon, og eksternaliserte vansker med utagering og aggresjon (Tetzchner, 2001). Internaliserte vansker viser seg generelt gjennom følelsesuttrykk og sosial tilbaketrekning. Det viser seg som overkontrollert atferd som kommer som resultat av

at man retter fokus innover mot seg selv. Dette omfatter ofte negative tanker om en selv og atferd som sosial tilbaketrekning, dårlig selvtillit, dårlige skoleprestasjoner, selvmord, depresjon, angst og eksternaliserende vansker. Internaliserte og eksternaliserte vansker oppstår ofte sammen. Eksternaliserte vansker relateres til forstyrrende atferd og assosieres med underkontrollert atferd som resulterer i aggresjon og impulsivitet (Sanders, Merell & Cobb, 1999: Lund, 2004: 2012). Forskning og praksis har oftere rettet oppmerksomheten mot manglende selvkontroll i forhold til antisosial atferd, utagering, aggresjon, rus, o.l., i større grad enn mot sosial tilbaketrekning (Baumeister, Heatherton & Tice, 2004). For andre personer er utfordringen å oppnå selvkontroll i forhold til overkontrollert atferd, sosial tilbaketrekning og sosial angst. Typeteorier ser på det som viktig for den psykiske helsen at man utvikler både innadvendte og utadvendte sider (Jung, 1921: Myers & Myers, 1980). Ifølge Jung (1921) blir altfor mye energi liggende i det ubevisste og man mister overskudd og livsgleden som finnes hos velbalanserte mennesker dersom man ikke lar begge sidene komme til synet. I voksen alder vil de uutviklede sidene, vårt urealiserte potensial og ulevde liv komme frem fra «skyggen» som finnes i det ubevisste. Mennesket endres gjennom en balanseprosess som foregår livet ut. Hvis en av sidene er dominerende i ung alder vil den erstattes av den motsatte siden i voksen alder. Utvikling av både introversjon og ekstroversjon er nødvendig ikke bare for å omgås andre, men også for utvikling av den enkeltes identitet. I det lange løp kan man ikke la en del av personligheten bli en annen persons ansvar (Sharp, 1992). McCrae & Costa (2006) testet Jungs balanseteori og fant ut at personligheten ikke går mot større balanse. En person som uttrykker stor grad av et personlighetstrekk i ung alder, vil også gi uttrykk for dette trekket i stor grad i voksen alder. Høye skårer på et trekk vil også innebære en medfødt tendens som gjør at man utvikler en psykisk vanske som sosial tilbaketrekning eller utagerende atferd. Sosial tilbaketrekning i forbindelse med beskjedenhet er tidligere blitt definert både som en egen kvalitativ kategori som er forskjellig fra personlighetstrekket introversjon, og som en kvantitativ høy skåre på trekkene introversjon og nevrotisisme (Olweus, 1993: Eysenck, 1967). Mange ser på beskjedenhet som et vanlig temperament som viser seg i barndommen og noe som mange vokser av seg. Når beskjedenhet vedvarer og viser seg som stor grad av sosial tilbaketrekning i ungdomsalderen knyttes det noen ganger til diagnosen unngående personlighetsforstyrrelse. Noen forteller overdiagnostisering av friske barn som sykeliggjøres (Johannesen, 2019). Andre igjen forteller om feildiagnostisering hvor personer som egentlig viser aspergers syndrom innenfor autismespekteret har fått diagnosen personlighetsforstyrrelse (Iversen & Kildahl, 2022). På grunn av overlapp mellom forskjellige former for personlighetsforstyrrelser foreslår nyere amerikanske diagnosesystemer et alternativ til den tradisjonelle inndelingen i kategoriske sykdomsenheter. Personlighetsforstyrrelser blir forstått som varianter av normale personlighetstrekk og diagnostiseres ved å vise til personlighetskarakteristikker som ligger nært opp til personlighetstrekkene i Fem Faktor Modellen; Åpenhet,

Omgjengelighet, Samvittighet, Ekstroversjon og Nevrotisisme. Beskjedenhet nevnes som en skåre på ytterkanten av personlighetstrekket introversjon (DSM-5; American Psychiatric Association [APA], 2013). I følge Widiger & Costa (2013) bør man beskrive hele personlighetsprofiler ved å knytte personlighetsforstyrrelser til alle trekkene i Fem Faktor Modellen. Tidligere ble unnvikende personlighetsforstyrrelse regnet som en mildere psykisk vanske som var kjennetegnet av at personen var hemmet i sin evne til å vise følelser, selvinnsikt og selvutfoldelse. I dag legger man mer vekt på at alle typer personlighetsforstyrrelser kan forekomme i mer eller mindre alvorlig grad. Det er heller ikke lengre den rådende oppfatning at personlighetsforstyrrelser vil vare livet ut. Personer endrer seg gjennom livsløpet og ofte blir utformingen noe mindre tydelig eller dramatisk ettersom personen blir eldre (Karterud, 2020). Ifølge Shiner & Tacket (2014) kan stressende hendelser i dagliglivet føre til relasjonsvansker eller problemer med selvutviklingen. For noen unge mennesker blir disse vanskene alvorlige nok til diagnosen personlighetsforstyrrelse. Det diskuteres om diagnosen skal gis allerede i barndommen slik at det rettferdiggjør behandling. Med bakgrunn i Piagets (1932) kognitive teori knytter Rubin & Asendorpf (1993) sosial tilbaketrekning til den betydningen samarbeid mellom jevnaldrende barn har for den sosialkognitive utviklingen. Ifølge dette er samarbeid med andre nødvendig for reduksjon av egosentrisme slik at man får forståelse for andre jevnaldrende barns perspektiver som grunnlag for utvikling av konvensjonell moral som handler om å kunne vise omsorg for andre. I følge Turiel (1983: 1998) handler det om folkemoral som å knytte seg til andre, vise tillit og omsorg for andre og ha språk- og kommunikasjonskompetansen man trenger for å mestre oppgaver som vis og fortell. Nyere forskning viser at krav til læring i barnehager og skoler forhindrer fri lek blant barn slik at det påvirker både den sosiale, psykologiske og lese- og skriveutviklingen negativt (Lunde & Brodal, 2022). Shiner & Tacket (2014) studerer barns psykiske vansker innenfor en helhetlig modell som inkluderer personlighetstrekkene i Fem Faktor Modellen i tillegg til den sosialkognitive utviklingen med tilknytning og selvutvikling. Innenfor helhetlige modeller bidrar Fem Faktor Modellens stabile personlighetstrekk til grunnleggende medfødte biologiske tendenser, mens sosialkognitive begreper som identiteten, selvforståelsen og andre selvbegreper innebærer tilpasningskarakteristikker som formes i interaksjon med personlighetstrekk, miljøet og hendelser i personens livshistorie (McAdams, 2008: McCrae & Costa, 2008: Mischel & Shoda, 2008: Shiner & Tacket, 2014). Ifølge McAdams (1988: 1993: 2008) vil personen som del av sine selvbegreper konstruere en sammenhengende livshistorie. Så snart barn har utviklet et språk får de en forståelse for egne og andres intensjoner og dette danner livshistoriens kjerne. Etter hvert internaliseres kulturens forventninger om hva livshistorien skal inneholde; fødsel, familien, skole, vennskap, karriere og ekteskap. I ungdomsalderen tillater den kognitive utviklingen at man knytter nåtiden til ting som har skjedd i fortiden og kan komme til å skje i fremtid. Identitetsdannelsen i denne alderen gir en forståelse for hvem man var, hvem man er og hvem man har muligheten til å bli. Livshistorien

inneholder imagoer som er hentet fra den greske mytologien og handler om temaer som finnes i samtidens kultur og bidrar til personens identitet. Imagoene krigeren Ares, vismannen Zeus og Reiseren Hermes bidrar til agens og vennen Hera, elskeren Afrodite og omsorgsgiveren Demeter bidrar til intimitet i livshistoriens hendelser. Etter hvert som man får forståelse for egne og andres intensjoner utvikles motivasjonstendenser som viser seg gjennom tilpasningskarakteristikkene agens og intimitet i livshistoriens hendelser. Agenstemaer handler om hvordan individet utvikler selvstendighet, mens intimitetstemaer handler om hvordan individet knytter seg til andre. Agens- og intimitetstemaene i livshistoriens hendelser bidrar til den sosialkognitive utviklingen på et indre psykisk nivå. På et ytre nivå viser det seg ved at livshistoriens hendelser inneholder agenstemaene selvmestring, prestasjoner, styrking og status, og intimitetstemaene vennskap/kjærlighet, omsorgsfullhet, dialog og tilhørighet (McAdams, Hoffmann & Mansfield, 1996). Ved å finne vellykkede løsninger på utfordringer man møter innenfor agens- og intimitetstemaer i livshistoriens hendelser legges grunnlaget for å vise generative handlinger i voksen alder (Erikson, 1963; McAdams, 1993; 1988). Generativitet handler om å være motivert til å etterlate seg en arv til den yngre generasjonen gjennom omsorgsfullhet og produktivitet i voksen alder (Erikson, 1963; McAdams, Hart & Maruna, 1998). Ifølge McAdams (2013) skiller eksepsjonelt generative personer seg fra andre ved at de har mange forsoningssekvenser i sine livshistorier. Forsoning handler om å legge negativ hendelser i fortiden bak seg og bevege seg fremover mot en bedre fremtid. Sekvensen inneholder utvikling av agens gjennom en forbedring av selvtilliten, selvkraften, og innsikten i egen identitet, og utvikling av intimitet gjennom en forbedring av familie, kjærlighets- og vennskapsrelasjoner. Til forskjell fra forsoning handler hendelser med kontamineringssekvenser om fortellingen som starter positivt og ender negativt. Når den negative sekvensen bygges opp til et kjerneskript gjentar lignende negative hendelser seg også senere i livet (Tomkins, 1987). Den sosialkognitive utviklingen innebærer en stadig mer kompleks kognitiv struktur gjennom utvikling av bedre forståelse for egne og andres perspektiver (Piaget, 1932). Dette viser seg gjennom en kompleks historie som skapes i hendelser med stadig større grad av differensiering og integrering av egne og andres tanker og emosjoner (McAdams, 1993). Historieformene komedien og romansen inneholder en generell positiv emosjonell tone, mens tragedien og ironien inneholder en generell negativ emosjonell tone. Historier som har en lykkelig slutt, øker livshistoriens positive emosjonelle tone. McAdams (1993) knytter en positiv emosjonell tone i livshistoriens hendelser til den tidligste tilknytningen hvor man har utviklet tillit til andre og en selv på grunn av forståelsen for at man til slutt kommer til å oppnå det man vil. Livshistoriens hendelser viser også til spesifikke negative emosjoner som engstelse, tristhet, sinne og skam, og spesifikke positive emosjoner som glede og spenning/interesse. Personlighetstrekket ekstroversjon, er blitt forbundet med positive emosjoner som glede, mens introversjon er blitt forbundet med negative emosjoner (Zelenski, Sobocko & Whelan,

2014). McAdams, Anyidoho, Brown, Huang, Kaplan, & Machado (2004) fant ingen sammenheng mellom personlighetsdimensjonen ekstroversjon-introversjon og emosjonell tone i livshistorier blant unge studenter og voksne personer. Det ble funnet en sammenheng mellom personlighetstrekket nevrotisisme og negativ emosjonell tone i livshistorier. Ifølge Widiger & Costa (2013) består også personlighetstrekket nevrotisisme av fasettene spesifikke negative emosjoner som engstelse, tristhet, sinne og skam. Ifølge Jung (1921) er det libido som bestemmer retningen på introverte og ekstrovertes interesser. Libido beskrives som energi, en drift, et begjær eller en allmenn appetitt på livet (Sharp, 1992). Den innadvendte orienterer seg etter indre ideer og subjektive faktorer mens den utadvendte orienterer seg etter ytre objekter og objektive data. Introverte kjennetegnes ved en innadvendt, nølende, reflekterende og tilbaketrukket natur og holder seg for seg selv. Ekstroverte er karakterisert av en utadvendt, åpen og imøtekommende natur, tilpasser seg raskt situasjoner og binder seg lett til ting og folk (Sharp, 1992). Utadvendte snakker mye, er i flertall, lett tilgjengelige og forståelige og dette blir sett på som en fordel og høyt verdsatt i den vestlige sivilisasjonen. Som en konsekvens må fordelen ved introversjon ofte påpekes, ikke bare til ekstroverte, men også til introverte selv (Myers & Myers, 1980). Eysenck (1967) forklarer forskjellene mellom trekkene introversjon og ekstroversjon ved å vise til arousalnivået og et genetisk bestemt fysiologisk grunnlag i nervesystemet. Introverte er generelt mer nevrotisk enn ekstroverte og en økning i arousalnivået fører til reduksjon av utadvendt atferd. I følge Eysenck (1981) fører høye skårer på introversjon og nevrotisisme til beskjedenhet. Flere argumenterer for at de underliggende årsakene til forskjellige typer sosial tilbaketrekning kan trekkes fra «tilnærmings-unngåelses-motivasjonsmekanismer» (Olweus, 1993; Schmidt & Miskovic, 2014; Nikitin & Schoch, 2014). I samsvar med Eysencks teorier hevder Olweus (1993) at beskjedne individer viser et hemmet, engstelig og sosialt tilbaketrukket reaksjonsmønster som hører til en nevrotisk innadvendt kategori. Ifølge dette er beskjedenhet et resultat av følelsen av engstelse på grunn av en konflikt mellom stor grad av tilnærmingsmotivasjon og unngåelsesmotivasjon. De er sosiale og ønsker å samhandle med andre, men føler seg hemmet eller engstelige i sosiale situasjoner slik at det oppstår en sosial konflikt som gjør at de trekker seg tilbake. Usosiale barn viser derimot ekte innadvendthet med lav sosial tilnærmingsmotivasjon, men ikke nødvendigvis høy sosial unngåelsesmotivasjon. De foretrekker å være alene fremfor sosial aktivitet og er mer objekt- enn menneskeorienterte. Eysencks (1967) eksperimenter viste at introverte presterer bedre alene enn sammen med andre, mens ekstroverte presterer bedre sammen med andre enn alene. Det er et resultat av at arousal eller spenning i sosiale situasjoner fører til en drivkraft hos ekstroverte, men virker distraherende for introverte. Ifølge Leary & Kowalski (1995) viser beskjedne ofte unngåelsesmotivasjon i møte med nye mennesker og ukjente situasjoner på grunn av en redsel for sosial evaluering. Det er ikke det samme som sosial angst, men gir en subjektiv opplevelse av sosial angst som fører til tilbaketrukket og diskre atferd.

Fremmede, autoriteter, offentlige prestasjoner (som å holde tale), evalueringer (muntlig eksamen og intervju), forlegne situasjoner, eller møte med det annet kjønn (som å be noen ut på date) får mange til å føle sosial angst. Den mest angstfremkallende situasjonen er formelle muntlige fremførelser og samtaler; snakke foran et publikum, opptre på scene, gi rapport til en gruppe, snakke i et møte og lignende (Leary og Kowalski, 1995). Ifølge Bru & Paulsen (2008) passer tradisjonelle undervisningsmetoder bedre til innadvendte og sosialt engstelige barn enn nye undervisningsmetoder som stiller økte krav om at elevene skal samarbeide, presentere læringsresultater i muntlige fremførelser, diskutere temaer og tekster, fremføre rollespill med sang, dans og dramatisering av tekster. I tillegg til de tradisjonelle testene baseres karakterer i større grad på aktiviteter i klassen. Ifølge Coplan, Arbeau & Arber (2008) fører skolesituasjonen med deltakelse i grupper, tilstedeværelsen av andre man ikke kjenner så godt, økte krav om verbal deltakelse og høyt antall barn per ansatte, til at sosialt tilbaketrukne barn viser økt sosial redsel, selvbevissthet og redsel for å bli ropt opp slik at de bidrar mindre i klasserommet. Som en del av definisjonen på beskjedenhet, men også som korrelat til beskjedenhet, beskrives disse barn som å sjeldent ta kontakt med venner, bruke lengre tid til å sette i gang en samtale med andre og som å snakke mindre enn andre (Coplan, m.fl., 2008: Rubin, Coplan & Bowker, 2009). Hvor mye man snakker med ukjente personer er en av de beste indeksene på et beskjedent og hemmet temperament hos barn som er over tre år (Rezendes, Kagan & Gibbons, 1993). Beskjednes reduserte deltakelse i språk- og kommunikasjonssituasjoner har ført til en debatt om reduserte skoleprestasjoner er et resultat av sosial angst heller enn en kompetansesvekkelse (Rubin, m.fl., 2009). McCroskey (1984) definerer kommunikasjonsangst som et individs redsel eller angst for å kommunisere med en eller flere andre personer. Kommunikasjonsangst resulterer i manglende flytende tale eller unaturlig ikke-verbal atferd. Angst påvirker kommunikasjonskompetansen knyttet til riktig atferd i ulike situasjoner, ferdigheter knyttet til psykomotorisk riktig atferd, og affekter knyttet til å like å kommunisere. Ifølge Evans (1993) er både kvaliteten og kvantiteten på snakking en variabel som beskriver beskjedne barns språk. Barn som lærere identifiserte som «de elevene som ikke snakker», snakket to til tre ord færre enn andre og benyttet setninger som var halvparten så lange og kommenterte på to til tre færre temaer i aktiviteten «vis og fortell» hvor barn melder seg frivillig i klasserommet til å fortelle om hendelser, mennesker og objekter. Det tolkes som liten vilje til å kommunisere, kommunikasjonsangst og som svekkede ekspressive språkferdigheter. Ekspressivt språk omhandler både språkferdigheter og samtaleferdigheter som er nødvendig for å kunne snakke flytende. Det vil si å kunne uttrykke seg grammatisk riktig, inngå i dialog med andre, og gjenfortelle hendelser og tekster for andre. Det forklares også som affektive aspekter som engstelse og hemning, inkludert genetikk og sosialkognitive komponenter som å kjenne til og forstå passende kommunikasjonsatferd, så vel som å være i stand til å produsere denne atferden, med andre ord

kommunikasjonskompetanse. Noen beskjedne barn er tilbakeholdne med ukjente mennesker og nye situasjoner i møte med nye lærere og nye klasser og blir mindre beskjedne over tid når situasjonene blir mer kjent. Andre barn har svekket kommunikasjonskompetanse og vil derfor være mindre i stand til å delta verbalt i både nye og etablerte sosiale situasjoner. Disse barnas beskjedenhet kan forventes å forbli stabil og til og med forskanse seg enda mer over tid. Manglende evne til, eller diskresjon mot verbal ekspressivitet i klasserommet blir ofte vurdert som atypisk og uakseptabelt for klassekamerater og resulterer i venners avvisning (Rubin, m.fl., 2009: Buhs & Ladd, 2001). Det skilles mellom sosial tilbaketrekning og sosial isolasjon (Rubin, m.fl., 2009; Rubin & Asendorpf, 1993). Sosial tilbaketrekning refererer til barnets egen isolering fra vennegruppen, mens aktiv isolering handler om å bli avvist av andre. Sosial tilbaketrekning ansees for å utgå fra slike indre faktorer som angst, dårlig selvtillit og et negativt syn på egne sosiale ferdigheter og sosiale relasjoner. Årsakene til aktiv isolering omhandler ikke-normativ, uakseptabel atferd som aggresjon, ukontrollert impulsivitet og sosial umodenhet, så vel som slike faktorer som medlemskap i minoritetsgrupper og interesser og tilbøyeligheter som er forskjellig fra majoriteten av medlemmene i vennegruppen (Rubin, m.fl., 2009). Over tid er det vanskelig å skille mellom sosial tilbaketrekning og aktiv isolering. Sosial tilbaketrekning assosieres med isolering fra vennegruppen, spesielt ved slutten av barndommen. Det diskuteres om det finnes en sammenheng mellom sosial tilbaketrekning, vennskap, den sosialkognitive utviklingen og kommunikasjonskompetanse (Rubin & Asendorpf, 1993: Rubin, Coplan & Bowker, 2009). Ifølge Piaget (1932) er mangler det dialog i samarbeidet mellom voksne og barn hvor det ofte bare forventes at barn skal vise respekt for voksnes regler. I dialog med jevnaldrende venner får man innblikk i andres psykiske tilstander slik at man utvikler evnen til å vise medfølelse og omsorg for andre. Den sosialkognitive utviklingen handler om å få forståelse for egne og andres perspektiver som grunnlaget for utvikling av moral, prososial atferd, omsorgsfullhet og språk- og kommunikasjonsferdigheter (Tetzchner, 2001). Det handler om å få innblikk i andres intensjoner slik at man får forståelse for at konflikter kan oppstå på grunn av feiltakelser (Perner, Ruffman og Leekam, 1994). Det legger grunnlaget for utvikling av tillit versus mistillit til andre. Ifølge andre er sosial tilbaketrekning et resultat av utrygg tilknytning mellom foreldre og barn som resultat av oppdragerstil. Trygg tilknytning predikerer sosial kompetanse, mens utrygg tilknytning predikerer både underkontrollert eksternaliserte vansker og overkontrollerte internaliserte vansker (Shamir-Essakow, Ungerer, Rapee, 2005). Rubin, m.fl., (2009) forklarer utviklingen av sosial tilbaketrekning innenfor en transaksjonsmodell. Det begynner med at spedbarnets temperament gir en lav terskel for arousal og følelsesuttrykk (Kagan, Snidman & Arkus, 1993). Foreldrene får vansker med å berolige barnet og det oppstår en utrygg tilknytningsrelasjon mellom barnet og foreldrene. Interaksjonen opprettholder en utrygghet hos barnet slik at foreldrene viser en overbeskyttende oppdragerstil (Erickson, Sroufe & Egeland, 1985: Barrett, Dadds, & Rapee 1996:

Coplan, Prakash, O`Neal & Armer, 2004). Utrygge barn trekker seg senere vekk fra venner slik at de får lite erfaringer med kommunikasjon med jevnaldrende barn. Overbeskyttelse innebærer å dirigere, kontrollere barnets aktiviteter, eller å ta over barnets samarbeid med andre. Det begrenser barnets motivasjon til uavhengighet, utvikling av sosial selvkraft, og nødvendige mestrings- og problemløsningsstrategier. Dette fører til manglende aldersadekvat normativ atferd som senere assosieres med venners avvisning (Rubin, m.fl., 2009). Ifølge Tetzchner (2001) er utviklingen av selvforståelse og forståelse av andres sinn nært knyttet sammen og danner kjernen i den sosialkognitive utviklingen. Den tidligste forståelsen av en selv og andre utvikles i familien i forbindelse med tilknytningen til omsorgsgivere og søsken. Forståelsen av en selv og andre gjenspeiler også hvordan man i barndommen og ungdomsalder blir akseptert av jevnaldrende, om vennskap og andre relasjoner. Den sosialkognitive utviklingen hvor man får forståelse for en selv og andre foregår parallelt og fører til dannelsen av et selv som er mer atskilt fra andre. Selvforståelsen består av tanker som får betydning for regulering av egne handlinger (Conner & Norman, 2005). Selvforståelsen inkluderer forestillinger om hvordan man forblir den samme, eller endrer seg over tid, hvilke prosesser som teller ved endring av en selv og forståelsen av hvilken rolle man selv spiller i formingen av disse prosessene (Damon & Hart, 1988). Selvforståelsen omfatter selvkraft som handler om å utvikle en tro på egen kompetanse slik at det fører til selvkontroll i forhold til egen mestring (Bandura, 1995). Selvforståelsen omfatter også selvtillit og tillit til andre som gir tryggheten til å mestre etter hvert som man knytter seg til andre så vel som at man blir uavhengig (Erikson, 1963: 1968). Den sosialkognitive utviklingen handler også om hvordan emosjonsreguleringen går fra andreregulering til selvregulering. Gjennom sosial referering lærer man å skille mellom egne og andre emosjoner og hvilke emosjoner som hører til forskjellige situasjoner (Feinman, Roberts, Hsieh, Sawyer & Swanson, 1992). I følge McCrae & Costa (2006) kan selvforståelsen bidra til opplevelsen av at personlighetstrekk har endret seg, men det innebærer likevel ikke virkelige endringer og andre vil ikke merke at det har skjedd noen forandringer. Signifikante hendelser i løpet av livet, press fra miljøet og ulike kulturelle kontekster har liten betydning for endring av personlighetstrekk. Noen endringer skjer, men trekkenes modningsforløp er det samme i alle kulturer. Det foreslås at trekkenes utvikling først og fremst er kontrollert av faktorer som genetiske og evolusjonsmessige fordeler. Nyere forskning bekrefter tidligere funn om at det mest fremtredende ved personlighetstrekkene etter trettiårsalderen er stabilitet. Over lang tid kan likevel endringer fra et konsistent mønster til et annet forekomme. Sosialkognitive perspektiver har vist skepsis til at det finnes personlighetstrekk som er stabile på tvers av ulike situasjoner (Pervin, 1994). Undersøkelser viser at verken trekkperspektivene eller sosialkognitive perspektiver tar feil (Mischel & Shoda, 2008). Atferd varierer fra en situasjon til en annen, men likevel på en stabil måte i samsvar med personlighetstrekk. Ifølge et trekkperspektiv vil stabile personlighetstrekk predikere prestasjoner og suksess innenfor ulike områder i livet.

Rosander (2012) viste at introversjon predikerer skoleprestasjoner og at det er en negativ assosiasjon mellom skoleprestasjoner og ekstroversjon. Det er ikke fasettene aktivitet og selskapelighet, men selve trekket ekstroversjon som predikerer dårlige prestasjoner. I tillegg var det en sammenheng mellom trekket nevrotisisme og skoleprestasjoner som foreslo at angst og fasetter relatert til en redsel for å feile fører til prestasjoner på skolen. Ifølge Myers & Myers (1980) er det ikke først og fremst dimensjonen ekstroversjon-introversjon som predikerer skoleprestasjoner. Det er heller personlighetstrekket iNtuisjon eller tilsvarende trekket åpenhet i Fem Faktor modell, som er knyttet til å være språklig begavet, gode til å kommunisere tanker og verdier til andre, ta en høyere utdannelse og oppnå resultater på skolen. Hvis det legges til rette for erfaringer med ord og begreper i tidlig alder vil det likevel danne grunnlag for prestasjoner hos personer som benytter sansning mer enn intuisjon ved sine persepsjoner. Ifølge Rosander (2012) viser trekket åpenhet ingen bemerkelsesverdig relasjon til skoleprestasjoner. Derimot predikeres skoleprestasjoner av generell intelligens og personlighetstrekket samvittighet. Samvittighet er det trekket som oftest er blitt assosiert med prestasjoner i tidligere forskning og består av fasettene utholdenhet, selvdisiplin og prestasjonsstreben (Eysenck, 1967: Widiger & Costa, 2013). Ifølge Myers & Myers (1980) gjør de fleste personer en bedre jobb i arbeidslivet når de får oppgaver innenfor sin preferanse for ekstroversjon eller introversjon. I følge Judge, Bono, Ilies & Gerhardt (2002) er det selvsikkerhet og ekstroversjon som er sterkest knyttet til lederegenskaper, mens samvittighet korrelerer nest sterkest med lederegenskaper. Ifølge Myers & Myers (1980) er det personlighetstrekket avgJørelse, eller tilsvarende trekket samvittighet i Fem Faktor Modellen, som er relatert til å være bestemt, planlegge og organisere. Ifølge John, Naumann & Soto (2008) predikerer ekstroversjon resultater i lederstillinger og salgsjobber, mens samvittighet predikerer suksess på flere andre områder i arbeidslivet. Morris (1979) beskriver en undersøkelse som viser at personlighetstrekk endres i samsvar med oppgaver man har i jobb. Innadvendte som bestemte seg for det gjorde suksess innenfor salg og ble mer utadvendt i løpet av en sommer. Undersøkelser viser at enkelte forhold i arbeidslivet påvirker personlighetstrekk direkte, men slike effekter er ikke blitt påvist med stor pålitelighet (McCrae & Costa, 2008). Ifølge Roberts, Caspi og Moffit (2002) predikerer personlighetstrekk om man vil være lykkelig eller ikke i et forhold og effektene av personligheten er den samme i møte med forskjellige partnere.

Et helhetsperspektiv

Innenfor en helhetlig eklektisk modell blir personlighetstrekk og livshistoriens tilpasningskarakteristikker sett på som deler ved hele personligheten slik at det blir mulig å se både statiske og dynamiske variabler i relasjon til hverandre (McAdams, 2008: McCrae & Costa, 2008: Shiner & Tacket, 2014). Personlighet er et så vidt begrep og omfatter så mye innenfor det psykologiske faget, at det å skulle lage en liten

definisjon som dekker hele begrepets innhold lar seg vanskelig gjøre. I litteratur benyttes ofte begreper som personlighet, personlighetstrekk, temperament, identitet og selvet om hverandre uten klare definisjoner. Andre ganger beskrives begrepene i hvert sitt kapittel slik at de sees klart adskilt fra hverandre. Ifølge Buss (2008) er en større enhetlig teori som beskriver hele personen i alle dens myriader av måter å fungere på ikke begrenset til bestemte psykologiske fenomener, slik som persepsjon, atferd, osv. Historisk har personlighetspsykologien prøvd å lage en syntese hvor man inkluderer forskjellige fenomener innenfor personligheten. Allport (1937) kom til slutt frem til en definisjon som viste til en helhetlig dynamisk organisering med konstant utvikling, endring og regulering. I samsvar med dette mente Murray (1938) at psykologiens studieområde er *personologi* som tar hele personligheten med i betraktning, inkludert livshistorien til et enkelt menneske. Ifølge Morris (1979) er person - miljø interaksjonen innenfor det sosialkognitive perspektivet ikke begrenset til en teoretisk retning, men er en felles møteplass hvor mange forskjellige teoretiske overbevisninger inkorporeres. De fleste teoretikere viser enighet i at et alternativ til et interaksjonsperspektiv aldri har eksistert (Eysenck, 1981). I dag er det en voksende anerkjennelse av behovet for å innpasse dagens tilgjengelige perspektiver på personligheten innenfor en modell slik at flere begreper og funn kan sees i relasjon til hverandre. Ifølge Mischel & Shoda (2008) varierer et individs atferd fra en situasjon til en annen på en stabil måte, og det er mulig å forene personlighetstrekk og sosialkognitive dynamiske prosesser innenfor en enhetlig ramme. I følge McCrae & Costa (1995) er Fem Faktor Modellen (FFM) en teori om personlighetstrekk og ikke en teori om hele personligheten. Definisjonene på personlighetstrekk og personligheten har likevel i seg den samme grunnsetningen om at individuelle karakteristikker er relativt varige mønstre for tanker, følelser og handlinger, kan måles kvantitativt og viser noen grad av konsistens på tvers av ulike situasjoner. For å inkludere flere sider ved hele personligheten kom de frem til Fem Faktor Teorien som består av blant annet ytre påvirkning (kontekst), biologisk grunnlag (evolusjon), grunnleggende tendenser (personlighetstrekk), tilpasningskarakteristikker (vaner, holdninger, ferdigheter og roller), selvbegreper (underkategori til tilpasningskarakteristikker) og objektiv biografi (atferd). Teorien forklarer hvordan trekk forblir stabile etter hvert som individer fortsetter å tilpasse seg en verden i endring. I følge McAdams (2008) må man for å kjenne til hele personligheten i tillegg til evolusjon, trekk og tilpasningskarakteristikker også inkludere personens livshistorie. Shiner & Tacket (2014) studerer i tillegg psykiske vansker i relasjon til trekkene i FFM og tilpasningskarakteristikkene tilknytning og emosjonsregulering. Denne undersøkelsen benytter en lignende helhetlig modell som knytter sosial tilbaketrekning til Fem Faktor Modellens personlighetstrekk og livshistoriens tilpasningskarakteristikker agens, intimitet, generativitet, generell emosjonell tone og spesifikke emosjoner. Endringer innenfor tilpasningskarakteristikkene agens og intimitet innebærer også mistilpasning i forbindelse med en psykisk vanske (McCrae & Costa, 2008). I følge McCrae & Costa

(2008) bidrar tilpasningskarakteristikkene til utvikling og endringer i løpet av livet, mens personlighetstrekkene innebærer stabilitet. Tilpasningskarakteristikkene endres alt etter hvilke kulturer, familier, personlige anstrengelser og deler av livsløpet man befinner seg i. Tilpasningskarakteristikkene er karakteristikker fordi de er varige, men tilpasning fordi det hjelper personen til å tilpasse seg til et miljø i stadig endring. Tilpasningskarakteristikker er indre psykiske mønstre som utvikles over tid i relasjon til omgivelsene. De uttrykkes i mer eller mindre grad gjennom personlighetstrekkenes mindre fasetter og gjennom personens atferd. Det er vaner, holdninger, ferdigheter, og roller som påvirkes både av personlighetstrekk og det ytre miljøet. I følge McAdams (2008) består tilpasningskarakteristikkene av motivasjon som planer, mål, verdier og anstrengelser. De består også av sosialkognitive begreper og mentale representasjoner av en selv og andre. I følge McCrae & Costa (2008) er informasjon selektivt representert i selvforståelsen på måter som er i samsvar med personlighetstrekk og gir en opplevelse av sammenheng i personens liv. McAdams (2008) støtter at menneskers selvoppfatninger er selektive i sin teori om at mennesker konstruerer sammenhengende livshistorier som viser til personens identitet. Ifølge McCrea & Costa (2008) fungerer livshistorien som identitet som en tilpasningskarakteristikk innenfor personlighetssystemet. Ifølge McAdams (1988: 2008) viser temaene agens, intimitet, generativitet, emosjonell tone og historiens kompleksitet som en del av personens identitet og finnes igjen innenfor livshistoriens kjernehendelser. Kjernehendelsene er de delene av selvforståelsen personen velger å fortelle om fordi de har fått en spesiell betydning for personligheten. I følge McAdams (2008) er livshistoriene noe mer enn både personlighetstrekk og tilpasningskarakteristikker. Trekk danner rammen, tilpasningskarakteristikker fyller inn detaljene og livshistoriene gir individuelle liv en kulturelt forankret mening. Kulturen påvirker personlighetstrekk og tilpasningskarakteristikker, men bidrar først og fremst til en typisk historieform innenfor den konteksten man vokser opp i.

Undersøkelsens helhetlige dynamiske modell viser et utviklingsperspektiv fra barndom til gammel alder (Baltes, Reese & Lipsitt, 1980: Baltes, 1997). Det antas at alle ervervede egenskaper som er avhengig av påvirkning fra kulturelle kontekster som verbal forståelse og lingvistiske ferdigheter utvikles livet ut (Hoyer, Rybash & Roodin, 1999). Et utviklingsperspektiv stiller for det første spørsmålet om personligheten er et resultat av medfødte egenskaper eller av miljøpåvirkning. Ifølge McCrea & Costa (1995: 2006: 2008) er personlighetstrekk hypotetiske medfødte biologiske tendenser som legger grunnlag for videre utvikling av personligheten. Personligheten påvirkes også gjennom erfaringer man får innenfor ulike hendelser som foregår innenfor forskjellige miljøer i løpet av livshistorien. Miljø - biologispørsmålet skiller mellom hovedeffekter, interaksjonseffekter og transaksjonseffekter (Tetzchner, 2003). En hovedeffekt er ensidig påvirkning av et bestemt sett av gener eller spesifikke miljøforhold. En interaksjonseffekt er det når virkningen av ett forhold avhenger av ett

eller flere andre forhold. Transaksjonseffekter handler om den gjensidige påvirkningen som finnes mellom individet og miljøet innenfor flere interaksjoner over tid. Biologi-miljødiskusjonen tar bare med forhold utenfor menneskets egen kontroll. Et helhetlig dynamisk system inkluderer også evnen til å reorganisere seg selv ved at individet endrer sine indre egenskaper på grunnlag av allerede eksisterende kunnskaper uten ytre påvirkning (Bates, Elman, Johnson, Karmiloff-Smith, Parisi & Plunkett, 1998: Thelen & Smith, 1994). Werner (1948) definerer utvikling som endringer i positiv retning med stadig større grad av integrering og differensiering i relasjon til opphavet. En teori om livshistorien som identitet omhandler spørsmålet hvordan selvforståelsen har betydning for selvkontroll når det gjelder egen personlighetsutvikling. Dette handler om hvor vidt personligheten inneholder en psykologisk kjerne som er mer eller mindre uforanderlig slik at man har liten selvkontroll i forhold til endringer (Kroger, 2009). Kjernen består av identitet, selvet, selvforståelsen, Jeg, Meg, Ego, tanker, minner, skjema, skript og begreper. For det andre impliserer undersøkelsens utviklingsperspektiv spørsmålet om utviklingen er kontinuerlig slik at egenskaper man viser tidlig i livet øker eller reduseres kvantitativt i løpet av livet, eller om utviklingen er diskontinuerlig slik at man viser kvalitativt forskjellige egenskaper til ulike perioder av livet (Kroger, 2009: Coghill & Sonuga-Barke, 2012: Shiner & Tacket, 2014). For det tredje inneholder et utviklingsperspektiv diskusjonen om det finnes sensitive periode hvor man er lettere påvirkelig for erfaringer og stimulering, eller om det finnes kritiske perioder i livet hvor det er avgjørende at erfaringer og stimulering finner sted for at personlighetsutviklingen skal forløpe normalt. Dette handler om hvor stor betydning hendelser tidlig i livet har for personligheten i voksen alder. Et utviklingsperspektiv viser en antakelse om at det er de samme grunnleggende biologiske, psykologiske og kontekstuelle prosessene som ligger bak normal og abnormal utvikling. Derfor benytter denne undersøkelsen teorier om normalutvikling ved forklaring av sosial tilbaketrekning i livshistoriens hendelser. Ifølge Shiner & Tacket (2014) får man en full forståelse for en psykisk vanske hvis man kartlegger både det som fører til og det som følger av forstyrrelsene. Forskjellige stier og prosesser kan føre til samme resultat (ekvifinale), og lik opprinnelse kan føre til en hel rekke resultater (multifinale). Ifølge Murray (1938) kan man oppnå et helhetlig dynamisk bilde av personligheten ved å inkludere innholdet i alle personlighetsteoriene. I følge McCrae & Costa (2008) sier Fem Faktor Teorien ikke noe om detaljene ved de spesifikke komponentene i hele personlighetssystemet. En fullstendig teori om personligheten må også inkludere andre teorier som går i detalj på spesifikke temaer knyttet til enkelte problemstillinger. Forskjellige teoretiske perspektiver viser uenighet om hvordan utviklingen foregår og omhandler forskjellige utviklingsvariabler, men utelukker likevel ikke hverandre. For det første viser *logisk konstruktivistiske teorier* til agens og intimitetsutvikling gjennom heteronomi og autonomi innenfor tre stadier (Piaget, 1932). På det tidligste stadiet vises prekonvensjonell moral som er en egosentrisk måte å tenke på utviklet gjennom lydighet til autoriteters regler. På andre stadiet i utvikling vises konvensjonell moral